

ett viktigt bidrag till kunskapen om Finlands stormiga moderna historia och är intressant även av den anledningen, att det inbjuder till reflexioner över de växlande konjunkturerna i Finlands östrelationer. Ruutus linje (som även skulle bli Urho Kekkonens) blev av olika orsaker inte särskilt gångbar under den s.k. första republikens tid, men var allenarådande efter kriget fram till slutet av 1980-talet. I dag befinner vi oss i den förbluffande situationen, att östpolitiken inte längre spelar sin tidigare dominerande roll, och därmed inte heller det Ruutuska receptet.

Henrik Ekberg

Führerns finländska följeslagare

Henrik Ekberg, *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944*. Schildts. 364 s. Ekenäs 1991.

Henrik Ekbergs doktorsavhandling är det första större vetenskapliga arbetet om mellankrigstidens och krigsårens finländska nazism. Samtidigt ansluter den sig till en växande litteratur om nazistiska smågrupperingar runtom i Europa under denna period. Avhandlingen bidrar således till att fylla en lucka inom studiet av finländsk högerextremism, som hittills koncentrerat sig på de större och mera inflytelserika rörelserna; samtidigt lämnar den också ett bidrag till en internationell litteratur där förutsättningarna för fruktbara jämförande utblickar i snabb takt förbättrats.

Ekberg har en utgångspunkt i denna internationella litteratur, men de komparativa aspekterna underordnas hans huvudsyfte: att grundligast möjligt kartlägga den finländska nazismens framväxt och utveckling under den dryga tioårsperiod studien omspannar. I valet av design stannar författaren varken för en jämförande uppläggnings eller en studie som disponeras systematiskt enligt allmänna aspekter på fenomenet nazism. Hans val kan snarare sägas vara det traditionellt historievetenskapliga: undersökningen struktureras i form av en kronologi, där det empiriska källmaterialet i så hög grad som möjligt tillåts tala för sig självt.

Inom ramen för denna kronologiska uppläggnings avser Ekberg belysa flera olika aspekter på den finländska nazismens framväxt och karaktär: dess ideologiska profil, dess eventuella särdrag i jämförelse med nazist-rörelser i andra länder, dess position i den finländska högerextremis-

mens kraftfält samt dess förbindelser med meningsfränderna i Tyskland och dess roll i Tysklands allmänna politik gentemot Finland under denna period. Utöver dessa syften nämner författaren det omgivande finländska samhällets reaktioner på nazismens framväxt, de ideologiska skiljelinjerna mellan nazisterna och det starkare högerextremistiska partiet IKL samt de nazistiska aktivisternas personliga bakgrunds- och karriärfaktorer som viktiga fokuseringspunkter för avhandlingen.

För att fullgöra denna forskningsuppgift har författaren gått igenom ett mycket stort och varierande empiriskt källmaterial. Dess huvudblock, det opublicerade arkivmaterialet, domineras av Detektiva centralpolisens/statspolisens fortfarande hemligstämplade och mycket omfattande material, förvarat vid riksarkivet i Helsingfors. Därtill har författaren bl.a. utnyttjat material från fyra olika arkiv i Tyskland samt ett arkiv i vardera Washington och Stockholm. Ett stort antal övriga arkivsamlingar kompletterar denna del av materialet. Till primärkällorna får dessutom räknas ett antal intervjuer med och meddelanden från personer som huvudsakligen själva innehaft förstahandskänedom om de undersökta rörelserna och personerna. Tidnings- och tidskriftsartiklar samt diverse former av bearbetningar har också kommit till användning i stor utsträckning.

Avhandlingen inleds med en diskussion kring begreppen fascism och högerextremism samt med jämförande utblickar på europeisk nazism och högerextremism. Efter att ha diskuterat detta samt formulerat forskningsuppgiften och berört de viktigaste källorna övergår författaren till avhandlingens första empiriska huvudblock (s. 35–123), den finländska nazismens 'första våg'. Här behandlas framför allt Arvi Kalsta och Finlands folkorganisation. Både Kalsta som person och rörelsens utveckling står här i centrum för intresset. Denna organisation, lika väl som andra nazistiska grupperingar, plågades av splittringstendenser och inre konflikter; därför behandlar Ekberg här också det han benämner rörelsens 'arvtagare'. Den andra empiriska huvuddelen, 'Den andra vågen' tar först upp relationerna mellan Tyskland och Finland under perioden 1933–1943. Här behandlas tyskarnas försök att påverka opinionen i Finland, finländska nazisters roll i Waffen-SS, förberedelser för en högerextremistisk statskupp i Finland och även de tysk-finländska relationerna under krigsåren. Ett särskilt avsnitt ägnas de grupperingar som i olika former var verksamma redan under den första studerade perioden. Därefter behandlas (misslyckade) försök att ena den splittrade ultrahögern. Upplösningen av de nazistiska grupperingarna är det sista temat i denna andra empiriska huvuddel av avhandlingen. Hela undersökningen avslutas som sig bör med sammandrag och konklusioner på grundval av den empiriska materialgenomgången.

Avhandlingen förmedlar en bild av en politisk strömning som var styrkemässigt marginell, internt splittrad och dogmatisk till sin ideologiska profil. Nazismen lyckades aldrig göra IKL äran stridig som den ledande fascistiska organisationen i Finland. Mot IKL:s närmare hundratusen röster i riksdagsvalet 1936 ter sig nazisternas bästa valresultat – ett par tusen röster – föga imponerande. Då även IKL på många sätt representerade ideologiskt importgods i politiken, måste de bokstavstroga nazisterna rimligtvis ha förefallit mycket främmande för valmanskåren i Finland. Vad gäller väljare, medlemmar och sympatisörer tyder det mesta på att nazismen förblev en urban medelklassrörelse. Nazisterna hade en rad ekonomiskt starka finansiärer bakom sig; samtidigt är det uppenbart att näringslivet i stort aktade sig för samröre med dem. Efter debaclet i Mäntsälä 1932 gällde det att akta sig för alltför intimt samröre med fascistliknande strömningar, och 1930 års 'kommunistlagar' hade i själva verket redan eliminerat den motståndare näringslivet primärt velat bekämpa. Nazisternas idéer om en nationalisering av de största produktionsinrättningarna tilltalade heller inte näringslivet.

Å andra sidan representerade nazismen en politisk potential som det gällde att ta på allvar. Den ekonomiska depressionen och Hitlers maktövertagande gav fart åt liknande grupper runtom i Europa och visade att relativt marginella rörelser snabbt kunde få vind i seglen givet gynnsamma yttre omständigheter. Det är ingen tillfällighet att den finländska nazismen organiserade sig just kring tiden för depressionens kulmen och NSDAP:s slutliga genombrott i Tyskland. Bl.a. de förbättrade konjunkturerna arbetade mot nazismen senare på 1930-talet. Under fortsättningskriget föreföll nazismens verksamhetsbetingelser åter gynnsamma. Tyskarna aktade sig dock för att binda sin Finlandspolitik vid de inhemska nazisterna; endast i krigets slutskede försökte de som sitt sista halmstrå utnyttja nazistgrupperna i ett försök att säkra vapenbrödrskapets fortbestånd. De olika finländska nazistgrupperna mötte slutligen sitt öde genom vapenstilleståndsavtalets förbud mot 'Hitlerinriktade' organisationer.

Den centrala *kritiken* mot avhandlingen bör riktas mot de inledande val angående infallsvinkel, problematiseringar och arbetets uppläggning som författaren träffat. Mycket av det som är problematiskt eller mindre tillfredsställande i avhandlingen är i själva verket logiska följder av dessa grundläggande avgöranden. I stället för att välja ut och fördjupa något av de stora frågekomplex frågan om finländsk nazism naturligt kan kopplas till – t.ex. dess funktion i högerextremismens kraftfält i stort, dess profil i internationell jämförelse eller dess roll i relationerna mellan Finland och Tyskland – håller författaren fast vid alla dessa perspektiv i ett ambitiöst försök att belysa dem parallellt. Följden blir att avhandlingens frågeställningar förblir disparata; de bildar inte sammantagna någon given helhet, ur vilken avhandlingens uppläggning på ett naturligt

sätt skulle emanera. Frågorna problematiseras inte, de knyts inte an till det som är etablerade sanningar, uppenbara luckor eller kontroversiella påståenden i den tidigare litteraturen. Avhandlingen saknar kort sagt en central tes som författaren förfäktar och som på ett naturligt sätt skulle fungera som en strukturerande princip för analysen och måttstock för bedömningen av dess resultat.

I nära anslutning till detta kan vidare hävdas, att avhandlingens kronologiska uppläggning är mindre lyckad. Då undersökningen vill beakta en lång rad olika aspekter på det studerade fenomenet, däribland också enskilda individers egenskaper och bakgrund, ställer det sig svårt för läsaren att hålla de många trådarna samlade under analysens gång. Flera av frågorna är av en karaktär som inte nödvändigtvis förutsätter en kronologisk beskrivning utan snarare någon annan form av systematik. Dessutom kan man fråga sig om den finländska nazismen överhuvudtaget utgör en sådan händelsekedja som på ett naturligt sätt låter sig analyseras som en kronologisk sekvens. Starka skäl förefaller tala för en helt annorlunda disposition av avhandlingens stoff, där en kortare kronologisk översikt skulle följas av systematiska redovisningar av ideologi, organisation, jämförande aspekter, tyska kontakter, personlighetsfaktorer etc. Hade författaren valt en sådan tematisk indelning av stoffet hade han med lätthet kunnat systematiskt beakta även ytterligare faktorer – t.ex. rörelsernas ekonomi och den organisatoriska splittringens dynamik – som han nu bara snuddar vid.

Då avhandlingens empiriska stoff framläggs i form av omfattande och detaljrika kronologiska kapitel, hade det varit önskvärt att få det centrala innehållet i dessa kapitel sammanfattat i form av 'mellanbokslut' i slutet av kapitlen. Författaren underlåter emellertid att göra detta, varför det blir en maktpåliggande uppgift för läsaren att från den avslutande sammanfattningen gå tillbaka till den kronologiska redovisningen för att kontrollera slutsatsernas förankring i empirin. I fråga om slutsatserna uppvisar författaren stor försiktighet; till några av de inledningsvis formulerade syftena återkommer han endast i förbigående i sammanfattningen. De synnerligen intressanta iakttagelserna rörande de nazistiska aktivisternas förflutna och personliga egenskaper behandlar Ekberg onödigt blygsamt. Här har han uppenbart satt fingret på något väsentligt som vore väl värt att spinna vidare på både i den inhemska kontexten och i ett bredare jämförande perspektiv. Läsaren blir kanske också något snopen då författaren avstår från det som skulle ha kunnat bli hans sammanfattande svar på den stora frågan: vilken var den inhemska nazismens betydelse för periodens finländska politik i stort?

Mot dessa övervägande kritiska synpunkter står avhandlingens värde som en stor och imponerande arbetsprestation. Ekbergs insats är inte bara omfattande; den bygger också på ett varierat, i många fall svårbehandlat och svåråtkomligt material. Materialet redovisas med mycket stor

grundlighet och detaljrikedom. I Ekbergs text finns ett otal trådar som kommande forskning kan spinna vidare på och där den redovisning som finns i avhandlingen i själva verket redan hjälper den fortsatta forskning- en en bit på väg.

Författaren har alltså ställt målet högt när det gäller det empiriska käll- underlaget, och det mesta tyder på att hans arbete täcker in samtliga centrala arkivsamlingar. Ett antal stickprov i hans viktigaste arkivmate- rial, detektiva centralpolisens/statspolisens samlingar vid riksarkivet, föranledde några smärre frågetecken. De förmår dock inte skingra in- trycket av ett i huvudsak väl genomfört arbete med källmaterialet. Vad som däremot varit på sin plats vore en mera principiell källkritisk dis- kussion kring de centrala källornas karaktär, eventuella brister och ensi- digheter.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att avhandlingen hade mått väl av ett mera problematiserande grepp på själva forskningsuppgiften och av en annan systematik för den empiriska redovisningen; förbättringar på dessa punkter hade i själva verket kunnat göra arbetet till en mycket stark avhandling. Icke desto mindre bör det framhållas, att Ek- berg genom att ta fram sitt omfattande och svårhanterliga material läm- nat ett viktigt bidrag till nazismforskningen. De framtida forskare som är beredda att ta lite extra tid på sig för att sammanställa uppgifter ur Ekbergs text har en rik källa att ösa ur. Det är härvid värdefullt att av- handlingen är skriven på svenska, något som öppnar dörren till fallet Finland för forskare runtom i Norden.

Lauri Karvonen

Tulenkantajats och Lappos musa

Kari Selén, *Madame. Minna Craucherin levoton elämä* [Madame. Minna Crauchers stormiga liv]. WSOY. 225 s. Juva 1991.

Decennierna mellan världskrigen i Finland förefaller för dagens betrak- tare fyllda av dramatik och turbulens. Även persongalleriet, tidens aktö- rer, ger intryck av att vara färgrikare än vad de politiskt relativt stabila och ekonomiskt framgångsrika decennierna efter andra världskriget har kunnat uppvisa. Vennamo kan inte mäta sig med Kosola, eldsjälur som